

УДК 323.2:355.02(477)

DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.67.342259>

Денисенко Ірина Дмитрівна, доктор філософських наук, професор, декан факультету соціально-гуманітарних наук і соціальних технологій, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна,
e-mail: denysenko.iryana@hnpu.edu.ua
ORCID iD: 0000-0002-1956-571X

Воронянський Олександр Володимирович, кандидат історичних наук, професор, професор кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін, Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна,
e-mail: voronyansky@gmail.com
ORCID iD: 0000-0003-4926-8887

ВОЄННИЙ СТАН ЯК ДИНАМІЧНИЙ ПРОСТІР ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДНИХ ПРАКТИК, МЕХАНІЗМІВ ЛЕГІТИМАЦІЇ ТА НОВИХ СУБ'ЄКТІВ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР

Стаття присвячена розгляду воєнного стану як динамічного простору взаємодії владних практик, механізмів легітимації та нових суб'єктів політичної участі. Дослідження базується на поєднанні інституціонального аналізу з методологією синергетики, що дає змогу інтерпретувати владні практики не лише як засоби управління, але й як елементи більш широкої конфігурації взаємодій, що породжують нові траєкторії політичної трансформації.

Ключові слова: воєнний стан, політичні практики, легітимність, легітимація влади, інституційна трансформація, політична участь.

Постановка проблеми. Воєнний стан як особливий правовий і політичний режим є предметом міждисциплінарного аналізу, що набуває особливої актуальності в умовах сучасних конфліктів високої інтенсивності. Його запровадження супроводжується обмеженням базових прав і свобод, що ставить під

сумнів сталість демократичних механізмів легітимації влади та ефективність інститутів громадського контролю. За таких умов змінюється не лише характер функціонування державної влади, але й трансформується сама структура політичної участі, коли стуттєво зміщується баланс між формальними інститутами та неформальними мережами акторів політичної взаємодії.

Це зумовлює необхідність переосмислення воєнного стану не лише як тимчасового інструменту концентрації владних повноважень, але як середовища, у якому формуються нові конфігурації влади, нові суб'єкти політичної дії та альтернативні моделі легітимації. Усвідомлення й розуміння цих соціально-політичних трансформацій є необхідним як для політичної теорії, так і для вироблення ефективних механізмів правового регулювання надзвичайних повноважень, відновлення демократичного балансу й забезпечення політичної стабільності у поствоєнний період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній політичній науці надзвичайні правові режими, зокрема воєнний стан, розглядаються крізь призму кількох провідних парадигм, кожна з яких акцентує увагу на специфічних аспектах співвідношення влади, права й політичної участі.

Ліберально-демократичний підхід, представлений у працях Брюса Акермана [1] і Девіда Коула [2], розглядає надзвичайні режими як допустимі лише за умов чіткої правової визначеності, пропорційності обмежень та їх тимчасовості. Цей підхід намагається зберегти демократичні процедури навіть в умовах кризи. Йому відповідають українські дослідження Вікторії Басс і Таїсії Корж-Ікаєвої [3], Володимира Топольницького та Богдани Тичної [4], які акцентують увагу на дотриманні конституційних меж і недопущенні унормування надзвичайних повноважень владними структурами.

Інституціоналістська й елітологічна традиція, зокрема у працях Роберта Даля [5; 6], Чарльза Райта Міллса [7], Вільфредо Парето [8], а також Дугласа Норта, Джона Волліса і Баррі Вайнгаста [9], зосереджується на трансформації механізмів прийняття рішень, ієрархізації доступу до ресурсів та вкоріненні структурної нерівності в умовах надзвичайного режиму. В українському контексті ці аспекти достатньо всебічно відображено в дослідженні Олега Гудими [10], який аналізує зміни в балансі політичних сил (регіонального і республіканського рівнів) у контексті впровадження воєнного стану.

Класична концепція суверенітету Карла Шмітта [11; 12] трактує надзвичайний стан як виняткову ситуацію, у якій суверен набуває права діяти поза межами закону задля захисту правопорядку. Така позиція лягла в основу не лише низки традиційних європейських правових доктрин, а й сучасних підходів, зокрема, вона спостерігається у працях Орена Гросса та Фіоннуали

Ні Аолайн [13, р. 242–243], які наголошують на політичному характері виключень із правових процедур.

Критичні підходи, що виходять із позицій неомарксизму, неоінституціоналізму та соціальної теорії влади, репрезентовані, зокрема, Чарльзом Тіллі [14], підкреслюють, що надзвичайні режими створюють нерівні умови доступу до рішень і сприяють закріпленню влади за привілейованими акторами – зокрема військовими, технократами, волонтерськими корпораціями. Подібні висновки формулюють і українські дослідники, наприклад, Надія Петечел, яка аналізує динаміку обмеження прав людини в умовах воєнного стану [15], та Віталій Тисячний, який акцентує увагу на процесі девіації політичної системи України за умов її моноцентричності та воєнного стану [16].

Незважаючи на широту досліджень (зокрема, останнім часом воєнний стан став самостійним предметом вивчення українських і зарубіжних вчених, серед яких Ростислав Молчанов, Ігор Наливайко, Роман Опатський, Карина Пісотська, Олена Письменна, Валентин Тулінов, Анастасіос Фунтіс та ін. [12; 17–19]), у науковому дискурсі наявні певні моменти, що залишаються дискусійними для політичної науки та відповідних світових практик:

по-перше, існує невизначеність щодо загальноприйнятої інтерпретації змісту понять «воєнний стан», «стан війни» та «воєнний час»;

по-друге, бракує узагальненого підходу до аналізу воєнного стану як середовища політичної трансформації, а не лише як технічного правового інструменту;

по-третє, недостатньо вивченими залишаються взаємодії між формальними інститутами та неформальними мережами – волонтерами, цифровими платформами, експертними групами, які фактично впливають на владний баланс у період кризи;

по-четверте, лише поодинокі дослідження приділяють увагу післявоєнним ризикам інституціоналізації надзвичайних повноважень та сценаріям подальшої еволюції політичної системи.

Також спостерігається розбіжність у тлумаченні співвідношення легітимності та примусу: ліберальна традиція пов'язує легітимність із правовими процедурами, тоді як критичні підходи наголошують на символічному ресурсі участі у війні як альтернативному джерелі підтримки влади. Це створює потенційний конфлікт інтерпретацій, який потребує подальшого концептуального осмислення.

Формулювання мети статті. Ураховуючи зазначене, мета цієї статті полягає в аналізі воєнного стану як динамічного поля взаємодії владних практик, легітимаційних механізмів і нових суб'єктів політичної участі в контексті

визначення можливих сценаріїв інституційного розвитку в післявоєнний період.

Виклад основного матеріалу. У науковому дискурсі найчастіше воєнний стан трактують як механізм централізації управління, що поєднує правові, адміністративні та воєнні засоби для захисту держави й підтримання легітимності влади в кризових умовах [3; 4; 10; 19].

Упровадження воєнного стану передбачає обмеження прав і свобод у межах правового регулювання та під контролем демократичних інститутів. Легітимність таких обмежень базується на принципах пропорційності, тимчасовості, законності й гарантіях парламентського та судового контролю [3; 4; 15; 19].

В Україні правова практика воєнного стану формувалася з 2014 р. і стала поширеною після повномасштабного вторгнення РФ у 2022 р., що потребує переосмислення політико-правових наслідків трансформації владних відносин і їхньої легітимації серед населення. Цей режим об'єднує правові, політичні й адміністративні механізми мобілізації, супроводжуючись суттєвими обмеженнями прав і свобод (контроль політичної активності, інформаційного середовища, обмеження власності, свободи пересування, слова, совісті тощо). Незважаючи на безпекову доцільність, звуження публічного дискурсу знижує прозорість державних дій і ускладнює громадський контроль [15; 16].

Емпіричні дослідження свідчать, що обмеження громадянських прав мають довгострокові наслідки: ускладнюють суспільний контроль, знижують політичну відповідальність еліт і створюють умови для концентрації влади. Такі практики підвищують ризик падіння довіри як до правлячої еліти, так і до держави як інституту легітимної влади, що може суттєво ускладнити відновлення демократичних процедур після війни [Там само] та послабити стійкість політичного режиму. Історичний досвід США (після 2001 р.), Франції (після 2015 р.) та країн Європейського Союзу (після пандемії) демонструє, що тривалий надзвичайний режим несе ризики зниження довіри через дисбаланс між безпековими потребами громадян і захистом прав людини [10; 15; 20].

Обмеження громадянських прав створюють передумови для узурпації влади політичним менеджментом, коли делеговані повноваження трансформуються в автономну владу, менш підзвітну суспільству. Це послаблює демократичний потенціал, знижує довіру до інститутів влади та сприяє політичній апатії або радикалізації окремих груп. Тривале або надмірне звуження свобод у воєнний час може призвести до ерозії демократичних інститутів і формалізації авторитарних практик, що загрожує не лише правам громадян, а й стабільності держави після війни. Тому обмеження воєнного стану мають бути

чітко нормативно врегульовані, прозорі й контрольовані суспільством та незалежними інституціями [15].

Український досвід після 2014 р. показує, що обмеження прав супроводжуються масовою політичною мобілізацією на користь еліт, посиленням ролі неформальних мереж і загостренням конкуренції за контроль над ресурсами та владними інструментами [1; 3; 10]. Водночас ефективність надзвичайного режиму прямо корелює зі збереженням суспільної довіри як ключового ресурсу легітимності політичних рішень [20].

Війна суттєво трансформує політичний ландшафт, створюючи як виклики для традиційних інститутів влади, так і нові можливості для політичної участі громадян. При цьому народжуються нові механізми залучення громадян до політичного життя, які функціонують паралельно з традиційними інститутами влади. Ці форми відповідають як потребам безпеки, так і прагненням частини суспільства зберегти політичну активність. У цьому контексті взаємодія різноманітних акторів і практик в умовах воєнного часу породжує нові стійкі структури – атрактори, які визначають траєкторії розвитку політичної системи.

Згідно з даними Національного інституту стратегічних досліджень [21], владні практики воєнного стану створюють простір для виникнення нових форм політичної участі, зокрема громадянського волонтерства, яке стає важливим складником мобілізації суспільства. Ці ініціативи не лише координують ресурси та консолідують суспільну підтримку, але й формують політичні зв'язки, що посилюють національну єдність і підвищують здатність держави протистояти зовнішнім загрозам. Унаслідок взаємодії волонтерських рухів із традиційними владними інститутами утворюються нові політичні поля, де громадяни отримують можливість долучитися до політичної діяльності, що розширює політичну базу підтримки держави. Волонтерські ініціативи посилюють соціальну солідарність і налагоджують нові канали комунікації між владою й суспільством, що є критично важливим для формування легітимації в умовах невизначеності і кризи [21].

Подібним чином цифрові платформи, на які звертає увагу ціла низка українських дослідників, виступають як простори нових взаємодій, які формують додаткові атрактори політичної участі. Вони надають можливість громадянам організовуватися, висловлювати позиції та підтримувати публічний контроль, долаючи фізичні обмеження воєнного стану [22].

Особливу роль відіграє самоорганізація громад, що, за висновками О. Гудими, утворює локальні атрактори політичної активності, які швидко реагують на конкретні виклики. Координація гуманітарної допомоги, підтримка внутрішньо переміщених осіб, забезпечення безпеки і життєдіяльності на місцях

формують нові соціальні мережі, які підвищують рівень довіри та покращують управлінські практики. Ці локальні атрактори зміцнюють політичну стійкість суспільства в кризових ситуаціях [10].

Такі взаємодії утворюють нові динамічні структури, які акумулюють політичну енергію та впливають на динаміку системи. Нові політичні суб'єкти – ветеранські та волонтерські об'єднання, а також громадські активісти – набувають статусу впливових акторів політичного поля. Вони не лише формують громадську думку та впливають на політичні рішення, а й посилюють взаємодію між владою й суспільством через упровадження нових цінностей і практик, адаптованих до умов воєнного стану та інтересів ширших соціальних груп. Ці суб'єкти виступають як ключові фактори, які визначають напрямки розвитку політичної системи, породжуючи нелінійні траєкторії її трансформації. Таким чином, воєнний стан слугує не лише джерелом обмежень, а й каталізатором формування нових політичних інститутів, що сприяють збереженню демократичного потенціалу й підвищенню стійкості системи в умовах невизначеності [21].

Водночас не треба забувати, що суспільство є складною стратифікованою системою, у якій нерівноправний доступ до владних позицій та ресурсів визначає асиметрію можливостей політичної участі різних соціальних груп [7; 8]. Концентрація економічних, інформаційних та організаційних ресурсів зумовлює пріоритетний вплив елітарних груп, які через фінанси, експертні мережі й контроль над ЗМІ формують порядок денний і легітимують власні рішення, ефективно координуючи перерозподіл ресурсів і підтримуючи механізми символічного домінування. Натомість менш забезпечені групи мають суттєво вужчі можливості впливати на ухвалення політичних та управлінських рішень [16; 23, с. 21–23].

Волонтерство й цифрові технології створюють альтернативні державним механізми контролю за ресурсними потоками, розширюючи групові права на політичну участь і надаючи нові ресурси для конкуренції за владу в умовах воєнного часу.

У воєнний період соціальна стратифікація загострюється через потребу швидких централізованих рішень, що посилює роль елітарних груп – військово-політичного керівництва та економічних акторів, які отримують розширені надзвичайні повноваження та обмежений доступ суспільства до контролю [3; 6]. Це суттєво знижує можливості громадського моніторингу влади, особливо в умовах інформаційної цензури, патерналістських дискурсів і високої емоційної напруги, що легітимуює рішення, неприпустимі в мирний час.

У цьому контексті волонтерські ініціативи і цифрові платформи, трансформуючи традиційні моделі політичної взаємодії, сприяють прозорості полі-

тичного простору і можуть бути використані як важливий фактор посилення легітимності політичної системи.

Водночас волонтерські та громадські ініціативи, попри важливу мобілізаційну функцію, нерідко акумулюють значні ресурси без належного контролю, формуючи неформальні ієрархії і політичний капітал, що може забезпечувати тривале утримання владних позицій і непрозорий перерозподіл ресурсів [21; 22]. Ці процеси посилюють політичну апатію, недовіру до інституцій і ризик використання воєнного стану для зміцнення вузькогрупових інтересів.

У воєнний період формується гібридна модель управління, у якій державні функції делегуються приватним і напівпублічним акторам – бізнесу, волонтерським організаціям, добровольчим формуванням, створюючи паралельні канали акумуляції ресурсів і розподілу влади. Ця модель підвищує оперативність і гнучкість, але загострює асиметрію доступу до політичного впливу, посилюючи домінування ресурсно насичених груп та маргіналізацію інших.

Гібридна трансформація породжує нові політичні суб'єкти – бізнес-структури оборонного сектору, мережеві волонтерські об'єднання, добровольчі формування, які формують порядок денний, лобіюють інтереси і претендують на політичну роль у післявоєнний період. Водночас соціальна нерівність зумовлює нерівномірність їхньої участі, створюючи розрив між формальним статусом і реальною владою.

Таким чином, воєнна мобілізація ускладнює контроль і прозорість ресурсних потоків та підриває традиційні політико-правові основи, що вимагає системної трансформації після конфлікту. Перевага переходить до суб'єктів із доступом до ресурсів і мереж, а без адаптації інститутів соціальної влади конституційні норми втрачають актуальність. Процес гібридизації влади потребує посилення політико-правового регулювання нових акторів, розроблення механізмів підзвітності й реформування системи контролю, аби запобігти втраті довіри і забезпечити відповідність формальних норм фактичним владним відносинам.

Історичний досвід свідчить, що після масштабних воєн соціальні інститути розвиваються в рамках двох базових моделей. Перша передбачає централізацію влади, що базується на силових структурах, бюрократії та централізованій інформаційній політиці. У такій моделі влада легітимізує політичну монополію, а альтернативні мережі впливу або витісняються, або асимілюються. Друга модель заснована на поділі влади між групами, що під час війни отримали контроль над основними ресурсними потоками. У такій системі великі оборонні корпорації, добровольчі формування та благодійні організації виступають автономними центрами впливу, розділяючи між собою певні позиції в органах державної влади. Масова громадянська участь при цьому за-

лишається обмеженою. Аналогічні моделі проявлялися в США після Другої світової війни з домінуванням військово-промислового комплексу та в Італії після Першої світової війни, де воєнізовані ветеранські організації послаблювали традиційні парламентські інститути [7–9; 13].

У будь-якому разі, незважаючи на участь широких верств у воєнних зусиллях, більшість громадян не здобуває стабільного доступу до реального впливу на політичні процеси. Це пояснюється низкою факторів: економічною і соціальною зайнятістю, фрагментарністю участі через обмежені ресурси для організаційної стабільності, а також збереженням ієрархічних мереж впливу, які підтримують привілеї воєнного періоду. Таким чином, війна водночас відкриває можливості оновлення політичної системи і встановлює обмеження, що перешкоджають широкому залученню громадян до обговорення та прийняття політичних рішень.

Український випадок, поєднуючи риси обох напрямів інституціоналізації політичної влади, водночас має унікальні особливості. З початку широкомасштабної агресії РФ проти України суспільство продемонструвало високий рівень горизонтальної самоорганізації через волонтерські мережі, добровольчі формування та краудфандингові ініціативи, масштаб і швидкість яких не мають прямих історичних аналогів. Водночас відсутність системи ефективних противаг і незалежного судового контролю створює ризики дисбалансу між безпекою й демократичними свободами. Крім того, тривале збереження воєнних обмежень на тлі високої соціальної мобілізації може спричинити конфлікти між владними центрами й активними групами громадянського суспільства.

Післявоєнна політична система неминуче буде сформована в умовах, що склалися під час війни, коли концентрація владних повноважень припадає на структури, які контролюють ключові ресурси – оборонну економіку, інформаційний простір і гуманітарну допомогу. Виникають нові центри впливу поза традиційними інститутами – волонтерські корпорації, бізнес-групи, силові формування, інституціоналізація яких є предметом політичного вибору влади. Суспільство у воєнний час функціонує як складна нерівноважна система, де незначні впливи у критичних точках можуть радикально змінити траєкторію розвитку.

Домінування ресурсно забезпечених груп створює передумови для закріплення їхнього статусу, водночас масова самоорганізація може стати ресурсом для формування нових демократичних механізмів контролю. Легітимність влади в цьому контексті не є сталим атрибутом, а змінною величиною, що залежить від балансу між ефективністю управління і справедливістю розподілу ресурсів. Якщо ж ресурси розподіляються через корпоративну замкненість

або силове домінування, легітимність знижується, що підвищує витрати на підтримку примусу, як показує модель Чарльза Тіллі [14]. Навпаки, прозорі механізми участі й підзвітності зміцнюють інституційну стійкість режиму, знижуючи транзакційні витрати.

Україна наразі перебуває в динамічному балансі вибору траєкторії розвитку між цими двома векторами державно-правової інституціоналізації політичних відносин. Асиметрія доступу до владного контролю над ресурсними потоками, що породжує системну нерівність стартових умов учасників політичної конкуренції, мережевий характер сучасної системи соціальної влади та відсутність ефективних механізмів інституційного закріплення захисту балансу інтересів ресурсозабезпечених груп роблять ситуацію відкритою, а отже – особливо чутливою як до структурного вибору, так і ситуативних імпульсів.

Висновки. В умовах воєнного стану обмеження прав і свобод людини є невід’ємним інструментом забезпечення національної безпеки. Водночас втрата балансу між доцільністю обмежень і дотриманням прав громадян підриває символічні засади легітимності влади, що в перспективі примушує правляче угруповання компенсувати дефіцит підтримки посиленням примусом, збільшуючи транзакційні витрати управління.

Одночасно, попри істотне звуження традиційних каналів політичної участі – свободи слова, свободи мирних зібрань, інституційного моніторингу рішень, – у суспільстві зберігаються й формуються нові форми громадської активності. Зокрема, волонтерські, експертні та цифрові платформи набувають політичного значення, оскільки акумулюють матеріальні й символічні ресурси, сприяють організації горизонтальних мереж взаємодії та створюють умови для опосередкованого впливу на державні рішення.

Для мінімізації ризику переростання надзвичайних обмежень у механізм тривалої узурпації влади необхідна чітка юридична регламентація правового режиму воєнного стану. Це впливає з його функціональної логіки, яка передбачає винятковість і обмеженість таких заходів у часі й масштабі. За відсутності встановлених правових запобіжників державні органи отримують перевагу і стимул до пролонгації надзвичайних режимів задля закріплення домінування в системі розподілу ресурсів.

Підтримка нових форм участі та збереження інфраструктури соціальної мобілізації виступають важливим протигаговим чинником політичній апатії і централізації влади. Це пояснюється тим, що навіть за умов обмежених прав і свобод зберігаються канали горизонтальної комунікації й самоорганізації, здатні створювати додаткові джерела легітимації та впливу на суспільні процеси. Водночас слід враховувати, що сама структура цих форм участі внут-

рішньо ієрархізована і створює нові відмінності в доступі до символічного й політичного капіталу.

Подальший розвиток української політичної системи після завершення війни можна розглядати як точку біфуркації, що має два базові сценарії.

Основою для першого з них є консервація владного статусу еліт, які у воєнний період установили контроль над ресурсними потоками, із відповідною інституціоналізацією практик централізованого перерозподілу і гібридного управління та легітимували своє домінування посиленням на виняткові обставини екзистенційної загрози. У такому варіанті джерелом легітимності стає риторика безпеки, спільної перемоги й стабільності, що за відсутності незалежних інститутів протидія може спричинити тривалу монополізацію політичного простору. Наслідком такої владної моделі неминуче стає посилення ризику системного обмеження політичної участі для основної маси громадян і поглиблення політичної стратифікації.

Другий сценарій полягає у використанні досвіду самоорганізації й мережових практик як основи для формування оновлених механізмів суспільного контролю. У цьому випадку символічний ресурс колективної участі у війні потенційно здатен стати підґрунтям для нової моделі легітимації влади, яка базуватиметься не на надзвичайному статусі, а на розширенні можливостей участі й прозорості ухвалення рішень. За цього сценарію можлива поступова еволюція політичної системи в бік розширення соціальної мобільності та підзвітності влади.

Таким чином, майбутній вибір між централізацією влади та демократизацією визначатиметься співвідношенням двох чинників: обсягами ресурсів, що їх сконцентрували ключові групи під час війни, і здатністю суспільних мереж трансформувати мобілізаційний досвід у сталі інституційні механізми колективного контролю й підзвітності. Який із цих шляхів стане домінантним, залежатиме від поєднання кількох чинників: волі політичних акторів до реформ, здатності громадянського суспільства утримати мобілізаційний потенціал, рівня міжнародної підтримки й готовності інституційних структур до адаптації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ackerman B. *The Emergency Constitution*. *The Yale Law Journal*. 2004. Vol. 113. URL: https://www.yalelawjournal.org/pdf/289_jz567rmk.pdf (дата звернення: 29.08.2025).

2. Cole D. *Enemy Aliens. Double Standards and Constitutional Freedoms in the War on Terrorism*. New York : The New Press, 2003. 256 p.
3. Басс В., Корж-Ікаєва Т. Правовий режим воєнного стану та його адміністративно-правове забезпечення в умовах повномасштабного збройного конфлікту в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. URL: http://lsej.org.ua/5_2023/122.pdf (дата звернення: 19.08.2025).
4. Топольницький В. В., Тична Б. М. Проблеми правового регулювання понять «воєнний стан», «стан війни» та «воєнний час». *Правова позиція*. 2019. № 4 (25). URL: <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2019/4/13.pdf> (дата звернення: 21.09.2025).
5. Dahl R. A. *Polyarchy: Participation and Opposition*. New Haven : Yale University Press, 1971. 272 p.
6. Dahl R. A. *On Democracy*. New Haven: Yale University Press, 1998. 257 p.
7. Mills C. W. *The Power Elite*. New York : Oxford University Press, 1956. 423 p.
8. Pareto V. *The Rise and Fall of Elites: An Application of Theoretical Sociology*. New York : Taylor & Francis, 1991. 132 p.
9. North D. C., Wallis J. J., Weingast B. R. *Violence and Social Orders: A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History*. Cambridge : Cambridge University Press, 2009. 308 p. URL: <https://favaretoufabr.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/03/douglass-north-violence-and-social-orders.pdf> (дата звернення: 26.08.2025).
10. Гудима О. А. Окремі питання регіонального розвитку України в умовах воєнного стану: кваліфікаційна робота 281 Публічне управління та адміністрування. Миколаїв, 2022. 96 с. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2819/1/%D0%93%D1%83%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B0.pdf> (дата звернення: 01.09.2025).
11. Schmitt C. *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*. Chicago : University of Chicago Press, 2024. 70 p.
12. Фунтіс А. Реверсія Карла Шмітта: надзвичайний стан в Україні після 24 лютого 2022 року. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2023. № 2 (57). URL: <https://share.google/FVq6gvNV9gmdwLuY4> (дата звернення: 30.08.2025).
13. Gross O., Ní Aoláin F. *Law in Times of Crisis: Emergency Powers in Theory and Practice*. Cambridge : Cambridge University Press, 2006. 469 p.
14. Tilly C. *Coercion, Capital, and European States, AD 990–1992*. Cambridge, MA : Blackwell, 1992. 288 p.
15. Петечел Н. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану. *International Journal «Law & Society»*. 2024. Vol. 9 P. 141–146. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/lsp/article/view/7726/7935> (дата звернення: 28.09.2025).
16. Тисячний В. Процес девіації політичної системи України в умовах її моноцентричності та воєнного стану. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023. Вип. 1 (67).

- C. 49–58. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/2509> (дата звернення: 21.08.2025).
17. Письменна О. П., Нечитайло С. В. Воєнний стан vs стан війни. Характеристика та відмінність понять. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 5. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2024/8.pdf (дата звернення: 01.09.2025).
18. Opatsky R., Pisotska K., Chvaliuk A., Molchanov R., Tulinov V. Administrative and Legal Status of Public Administration Subjects Regarding Countering Terrorism. *Cuestiones Políticas*. 2023. Vol. 41, № 79. P. 583–594. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/12134/1/Chvaliuk%20A.%2099.pdf> (дата звернення: 01.08.2025).
19. Наливайко І. Проблеми правового регулювання понять «воєнний стан», «стан війни» та «воєнний час». *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) : у 2 т. Одеса : Вид. дім «Гельветика», 2022. Т. 1. С. 109–112. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8c13f888-9585-4e28-a3cf-230932cea630/content> (дата звернення: 21.08.2025).
20. Gerkrath J. Constitutional Engineering of State of Exception Regimes within the European Union *University of Luxembourg Law Research Paper*. 2021. March. URL: https://orbilu.uni.lu/bitstream/10993/48749/1/JG_Constitutional%20engineering%20state%20of%20exception%20regimes.pdf (дата звернення: 21.09.2025).
21. Аналіз українського волонтерства на основі методології нових соціальних рухів. Листопад 2022. *NISS. GOV. UA*. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/analiz-ukrayinskoho-volonterstva-na-osnovi-metodolohiyi-novykh-sotsialnykh> (дата звернення: 31.08.2025).
22. Соціальні мережі під час війни: як мають змінитися платформи і самі користувачі. URL: <https://cedem.org.ua/news/sotsialni-merezhi-pid-chas-viyny/> (дата звернення: 31.08.2025).
23. Коротков Д. С. Політична еліта України: становлення та розвиток у виборчому процесі : монографія. Харків : Вид-во ХНЕУ, 2012. 212 с.

REFERENCES

1. Ackerman, B. (2004). *The Emergency Constitution*. *The Yale Law Journal*, Vol. 113. URL: https://www.yalelawjournal.org/pdf/289_jz567rmk.pdf
2. Cole, D. (2003). *Enemy Aliens. Double Standards and Constitutional Freedoms in the War on Terrorism*. New York: The New Press.
3. Bass, V., Korzh-Ikaieva, T. (2023). Pravovyi rezhym voiennoho stanu ta yoho administratyvno-pravove zabezpechennia v umovakh povnomasshtabnoho zbroinoho konfliktu v Ukraini. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, 5. URL: http://lsej.org.ua/5_2023/122.pdf [in Ukrainian].

4. Topolnitskyi, V. V., Tychna, B. M. (2019). Problemy pravovoho rehuliuвання poniat “voiennyi stan”, “stan viiny” ta “voiennyi chas”. *Pravova pozytsiia – Legal position*, 4(25). URL: <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2019/4/13.pdf> [in Ukrainian].
5. Dahl, R. A. (1971). *Polyarchy: Participation and Opposition*. New Haven: Yale University Press.
6. Dahl, R. A. (1998). *On Democracy*. New Haven: Yale University Press.
7. Mills, C. W. (1956). *The Power Elite*. New York: Oxford University Press.
8. Pareto, V. (1991). *The Rise and Fall of Elites: An Application of Theoretical Sociology*. New York: Taylor & Francis.
9. North, D. C., Wallis, J. J., Weingast, B. R. (2009). *Violence and Social Orders: A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History*. Cambridge: Cambridge University Press. URL: <https://favaretoufabr.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/03/douglass-north-violence-and-social-orders.pdf>
10. Hudyma, O. A. (2022). Okremi pytannia rehionalnoho rozvytku Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. *Master theses*. Mykolaiv URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2819/1/%D0%93%D1%83%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B0.pdf> [in Ukrainian].
11. Schmitt, C. (2024). *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*. Chicago: University of Chicago Press.
12. Funtis, A. (2023). Reversiiia Karla Shmitta: nadzvychainyi stan v Ukraini pislia 24 liutoho 2022 roku. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho. Serii: Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia – The Bulletin of Yaroslav Mudryi National Law University. Series: Philosophy, philosophies of law, political science, sociology*, 2(57). URL: <https://share.google/FVq6gvNV9gmdwLuY4> [in Ukrainian].
13. Gross, O., Ní Aoláin, F. (1992). *Law in Times of Crisis: Emergency Powers in Theory and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
14. Tilly, C. (1992). *Coercion, Capital, and European States, AD 990–1992*. Cambridge, MA: Blackwell.
15. Petechel, N. (2024) Obmezhennia prav liudyny v umovakh voiennoho stanu. *International Journal “Law & Society”, Vol. 9, 141–146*. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/lsp/article/view/7726/7935> [in Ukrainian].
16. Tysiachnyi, V. (2023). Protses deviiatsii politychnoi systemy Ukrainy v umovakh yii monotsentrychnosti ta voiennoho stanu. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Politychni nauky ta publichne upravlinnia – Scientific works of the Interregional Academy of Personnel Management. Political Science and Public Administration, issue 1 (67), 49–58*. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/2509> [in Ukrainian].
17. Pysmenna, O. P., Nechytailo, S. V. (2024). Voiennyi stan vs stan viiny. Kharakterystyka ta vidminnist poniat. *Yurydychni naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, 5. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2024/8.pdf [in Ukrainian].

18. Opatsky, R., Pisotska, K., Chvaliuk, A., Molchanov, R., Tulinov, V. (2023). Administrative and Legal Status of Public Administration Subjects Regarding Countering Terrorism. *Cuestiones Políticas*, vol. 41, 79, 583–594. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/12134/1/Chvaliuk%20A.%2099.pdf>
19. Nalyvaiko, I. (2022). Problemy pravovoho rehuliuвання poniat “voiennyi stan”, “stan viiny” ta “voiennyi chas”. *Yevropeyskyi vybir Ukrainy, rozvytok nauky ta natsionalna bezpeka v realiiakh masshtabnoi viiskovoi ahresii ta hlobalnykh vyklykiv 21 stolittia: proceedings of the Scientific and Practical Conference*. Odesa: Helvetyka, vol. 1, 109–112. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8c13f888-9585-4e28-a3cf-230932cea630/content> [in Ukrainian].
20. Gerkrath, J. (2021). Constitutional Engineering of State of Exception Regimes within the European Union *University of Luxembourg Law Research Paper*, march. URL: https://orbilu.uni.lu/bitstream/10993/48749/1/JG_Constitutional%20engineering%20state%20of%20exception%20regimes.pdf
21. Analiz ukraïnskoho volonterstva na osnovi metodolohii novykh sotsialnykh rukhiv. Lystopad 2022. NISS. GOV. UA. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/analiz-ukrayinskoho-volonterstva-na-osnovi-metodolohiyi-novykh-sotsialnykh> [in Ukrainian].
22. Sotsialni merezhi pid chas viiny: yak maiut zminytysia platformy i sami korystuvachi. URL: <https://cedem.org.ua/news/sotsialni-merezhi-pid-chas-viiny> [in Ukrainian].
23. Korotkov, D. S. (2012). Politychna elita Ukrainy: stanovlennia ta rozvytok u vyborchomu protsesi. Kharkiv: Vydavnytstvo KhNEU. [in Ukrainian].

Denysenko Iryna Dmytrivna, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Social Sciences and Humanities and Social Technologies, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University Ukraine

Voronyanskyi Oleksandr Volodymyrovych, Candidate of Historical Science, Professor, Professor of the UNESCO Department of Philosophy of Human Communication and Social and Humanitarian Disciplines, State Biotechnological University, Kharkiv, Ukraine

MARTIAL LAW AS A DYNAMIC SPACE OF INTERACTION BETWEEN POWER PRACTICES, LEGITIMATION MECHANISMS, AND NEW SUBJECTS OF POLITICAL PARTICIPATION: UKRAINIAN DIMENSION

The article is devoted to examining martial law as a dynamic space of interaction between power practices, mechanisms of legitimation, and new subjects of political

participation. The study is based on the integration of institutional analysis with the methodology of synergetics, which makes it possible to conceptualize governance practices not merely as instruments of control but as components of broader configurations of interaction that generate new trajectories of political transformation.

Keywords: *martial law, political practices, legitimacy, legitimation of power, institutional transformation, political participation.*

